

Viri sevanja v medicini in osnove varstva pred sevanji

Uroš Čotar, univ. dipl. fiz.,
odgovorna oseba za varstvo pred sevanji
Onkološki Inštitut, Ljubljana

Namen

- Seznanitev s sevanjem in viri sevanj na OI
- Odpravimo strah pred sevanjem

Vsebina

- Osnove o sevanju
- Viri sevanj na OI
- Zaščita pred sevanjem
- Predpisi

Vse seva!

- Kozmično sevanje, sevanje iz zemlje, ingestija s hrano: ~1/2 letne doze
- Inhalacija radona: ~1/2 letne doze
- Umetni viri (medicina, industrija): < 10%
- Letna doza v Sloveniji 2-3 mSv

Neionizirajoče sevanje

- dolgi valovi: električna napeljava (50Hz)
- radijski valovi: radio, TV, mobilni telefon, radijski oddajniki
- mikrovalovi: mikrovalovne pečice
- IR svetloba: toplota telesa, žarnica na volframovo nitko 95%, IR laser (CD, DVD)
- vidna svetloba: vse vidne barve mavrice

Ionizirajoče sevanje

- Svetloba:
  - UV: del sončevega spektra, ki je odgovoren za porjavitev kože, Hg žarnice (solarij), varjenje, excimer laserji za operacije roženice
  - Röntgenski (X) žarki: röntgenski aparati, katodne cevi (TV, CRT monitor), Linac
  - γ žarki: radioaktivna jedra atomov
- Delci: α , β , n

Kaj mislimo z izrazom “naprava seva” ali “sevanje je prisotno”?

- Gre za ionizirajoče sevanje
- RTG aparat ali Linac je vključen in deluje
- Radioaktivni vir je izven zaščitnega vsebnika ali brez zaščite
- Nivo sevanja je precej višji kot nekajkratno naravno ozadje

Merske enote

- Gy (Gray) = J/kg
- Sv (Sievert) = J/kg za (uporablja se za računanje efektivne doze v telesu z upoštevanjem vrste sevanja in občutljivosti organov)
- Sv/h (Gy/h): hitrost doze (nivo sevanja)
- Uporabljajo se manjše enote: nSv/h, μ Sv/h, mSv/h, μ Sv, mSv
- $1 \text{ Sv} = 1000 (10^3) \text{ mSv} = 1\,000\,000 (10^6) \mu\text{Sv} = 1\,000\,000\,000 (10^9) \text{ nSv}$

Primeri

- hitrost doze v naravi (Slovenija): 0.05 - 0.2 μ Sv/h
- efektivna doza v naravi: 2 - 3 mSv/leto, dnevna 5-10 μ Sv
- polet čez ocean: 50 μ Sv
- medicinska diagnostika 1 mSv/leto (povprečje)
- medicinska terapija: 50 - 200 Gy!!! (To je lahko tudi smrtna doza)
- zakonske omejitve: 1 mSv/leto za prebivalce, 20mSv/leto za profesionalce
- posledice sevanja: 50 mSv sprememba krvne slike; 1 - 6 Sv opekline, bruhanje, izpadanje las, odpoved imunskega sistema; nad 6 Sv smrt
- delo s pacientom, ki ima apliciran radiofarmak: 0.01 mSv
- intervencija (reševanje pacienta): približno 0.1 - 0.2 mSv

Odperti in zaprti viri IO sevanj

- Odperti viri (open sources): možna je kontaminacija (razlitje, razsutje, ingestija, inhalacija).
- Sem spadajo tudi raztopine v steklenih in plastičnih posodah.
- Zaprti viri (sealed sources): kontaminacija ni možna. Ščit je dovolj močan.
- Radioaktivni viri
- RTG in Linac
- MRI, UZ in γ kamere niso viri IO sevanja

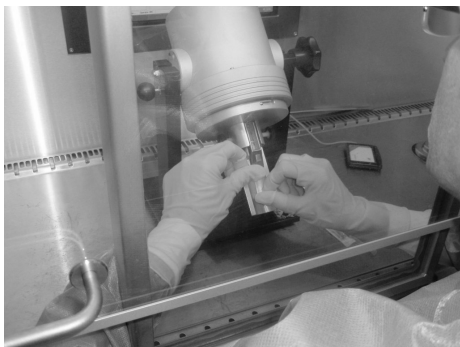
Uporaba

- Diagnostika
- Terapija
- Interne kalibracije, preizkušanje naprav
- Raziskovalna dejavnost

Odperti viri (open sources)

- Oddelek nuklearne medicine: priprava radiofarmaka, diagnostika in terapija (največ Tc-99m, I-131, F-18)
- Oddelek bahiradioterapije: terapija (I-131)

Priprava radiofarmaka

PET-CT

Radioaktivni odpadki – skladiščenje

Radioaktivni odpadki - tekoči

- Hranjenje minimalno 2 meseca
- Odvzem vzorcev in merjenje specifične aktivnosti (zakonsko določilo UV1, tabela 3)
- Izpust

Zaprta viri (sealed sources)

- Diagnostika:
  - rentgen, CT, mamograf, premični rentgen, mamotom
- Terapija
  - linearni pospeševalnik - Linac
  - terapevtski rentgen (Gulmay)
  - radioizotopi: TRT Co-60 (TRT), BRT Ir-192 in Sr-90
- Interne kalibracije in preizkušanje naprav (NM):
  - γ kamere: Co-57, Cs-137, Ba-133
  - PET/CT: Na-22
- Raziskave:
  - Rentgen: Gulmay Darpac 2000

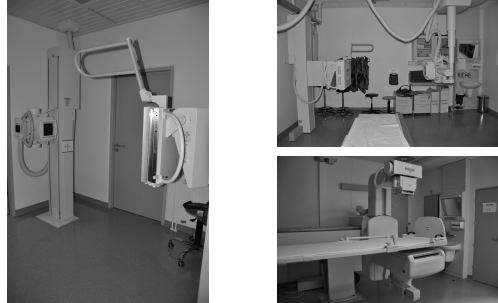
Zaprta viri - diagnostika

- Stacionarni rentgen: Philips Digital Diagnost, Philips Omnidagnost Eleva, Philips Bucky Diagnost
- CT: Siemens Somatom Sensation 16
- Mamografija: Siemens Mammomat Novation DR in Siemens Mammomat Inspiration (DORA), Lorad M IV, Lorad (Hologic) Selenia
- Vakuumska biopsija: Fischer Mammostest Select
- Premični rentgen: Philips Practix 400
- UZ, MRI niso viri sevanj

Značilnosti

- Sami po sebi **ne sevajo** (v prostoru ni sevanja, ko je aparat izključen)!
- Dostop je možen tudi za nesevalne delavce
- Ni kontaminacije
- Ni radioaktivnih odpadkov

Stacionarni rentgenski aparati

CT – računalniška tomografija

Mamografija

Vakuumska biopsija

Premični aparati

Philips Practix 400 – intenziva

Brahiradioterapija (BRT)

- Brahiradioterapija (BRT) = zdravljenje z radioaktivnimi viri na telesu ali v telesu
- Izotopi: Sr-90 (β sevalec), Ir-192 (γ sevalec)
- Aktivnosti:
  - Sr-90 do 1GBq,
  - Ir-192 do 400 GBq

Način vstavljanja

- Ročno: Sr-90
- Naknadno: vir Ir-192 vstavijo naknadno (after-load) poseg je računalniško krmiljen

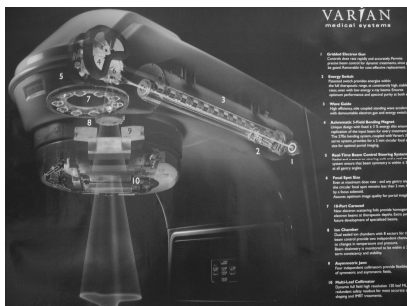
Napravi za PDR in HDR

Teleradioterapija (TRT)

- Zdravljenje z obsevanjem na daljavo
- Oprema na Onkološkem inštitutu
  - 8 Linacov
  - 1 300kV RTG (Gulmay)
  - 3 simulatorji

Linearni pospeševalnik Varian

Varian Novalis TX – aparat 8

Raziskovalni RTG - Gulmay Darpac 2000

Kalibrirani zaprti viri za interne kalibracije

3 načini ščitenja pred sevanjem

- Čas
- Razdalja
- Ščit

Zaščita pred sevanjem

- RTG: zaščitno Pb steklo ali tanka stena
- γ : zaščitna obleka ne pomaga (ščiti nas samo pred **kontaminacijo**), Pb plašč je primeren samo za Tc-99m, za ostale vire pa ne, zato zmanjšamo čas zadrževanja na minimum in povečamo razdaljo do vira na maksimum
- β : nekaj mm plastike
- Linac: 1 m betona

Primeri zaščite

Zakonodaja

- ZVISJV-UPB2 Ur.l. RS 102/2004 in podzakonski akti
- Predpisuje, kako se lahko izvaja sevalna dejavnost
- Predpisuje območja s povišanim sevanjem
- Predpisuje zahteve za sevalne delavce

Območja s povišanim sevanjem

- Nadzorovano območje:
  - Posebej označeno (POZOR SEVANJE)
  - Vstop je nadzorovan
  - Prostor z RTG napravo, prostori z radioaktivnimi viri, prostor obsevalnega aparata
- Opazovano območje – tu posebnih omejitev ni - nadzorni prostori aparatov

Oznake POZOR SEVANJE

Sevalna obremenitev delavcev z odprtimi viri sevanj in brahiterapije

Brahiterapija:

■ srednje sestre:

1997: 5.8 do 10.6 mSv
2004: do 2.5 mSv
2007: do 1.3 mSv
2009: < 1 mSv

■ višje sestre:

1997: 2.0 do 4.0 mSv
2004: 0.6 do 1.1 mSv
2007: do 1.1 mSv
2009: < 1 mSv

Nukelarna medicina:

■ priprava radiofarmaka:

1997: 3.4 mSv
2004: 1.0 mSv
2007: 0.9 mSv
2009: 1.1 mSv

■ aplikacija radiofarmaka:

1997: 11.3 mSv
2004: 2.6 mSv
2007: 2.5 mSv
2009: 4.3 mSv

Povzetek

- Pozorni moramo biti na oznake, ki označujejo povišano sevanje
- Upoštevati moramo navodila osebja oddelka (gibanje po oddelku, možnost kontaminacije, časovni plani obsevanja)
- Prejete doze pri delu na OI so nizke (razen na NM) – tveganje za sevalne posledice je majhno
- Seva samo pacient, ki pride iz NM (tudi BRT-jod), ostali pacienti iz drugih oddelkov (RTG, BRT in TRT pa ne)

Hvala lepa za pozornost!

Vprašanja?

